

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

канд. юрид. наук. – М., 1983. – 23 с. **10.** Митний кодекс України 11.07. 2002 р., № 92-IV [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> **11.** *Облаков А.Ф.* Криміналістическа характеристика преступлений и криміналістические ситуации. Учеб. пособ. – Харьков: ВШ, МВД СССР, 1985. – 88 с. **12.** *Ожегов С.И.* Толковый словарь русского языка [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: www.slova.uu. **13.** *Папельчев М.М.* Расследование уклонения от уплаты таможенных платежей с транспортных средств. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 176 с. **14.** Про державний кордон України: Закон від 04.11.1991р., № 1777-XII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> **15.** СБУ викриває механізми контрабандного ввезення автотранспортних засобів на території України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/novosti/18629> **16.** *Федотов И.С.* Расследование насильственных преступлений, совершаемых в отношении малолетних: правовое, теоретические и организационные основы: Моногр. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 408 с. **17.** *Шевчук В.М.* Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. – Х.: Право, 2003. – 278 с. **18.** *Шепітько В.Ю.* Криміналістика: Підруч. – К.: Ін Юре, 2010. – 496 с. **19.** *Шлегель О.В., Г.В. Костылева, Милованова М.М.* Расследование преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 160 с.

ОБСТАНОВКА СОВЕРШЕНИЯ КОНТРАБАНДЫ АВТОТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Бандурина Я.Ю.

Рассмотрена обстановка и дано определение контрабанды автотранспортных средств. Проанализированы место и время совершения преступления.

Ключевые слова: обстановка преступления, место преступного посягательства, время совершения контрабанды автотранспортных средств.

BACKGROUND OF COMMITTING SMUGGLING OF MOTOR VEHICLES AS ELEMENT CRIMINALISTIC DISCRPTION

Bandurina Y. Yu.

Reviewed and a defined of the situation of smuggling vehicles. The location and time of the crime, is analyzed.

Key words: crime situation, the place of criminal infringement, the time of the smuggling of vehicles.

Надійшла до редакції 29.03.2011 р.

УДК 347.991

І.В. Юревич, аспірантка

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОДНОСТАЙНОСТІ (ЄДНОСТІ) ПРАВОРОЗУМІННЯ

У світлі проведення судово-правової реформи в Україні актуальним постає питання принципу єдності судової системи, а

отже, й судової практики. Створення системи судів на його підставі зумовлюється необхідністю однакового застосуван-

ня законодавства всіма судами держави. І це завдання покладається перш за все на Верховний Суд України (далі – ВСУ).

Проблемами єдності судової системи й забезпечення однакості правозастосування займаються такі вчені, як Д.М. Притика, Г.В. Нікітіна, В.Д. Бринцев, І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова, А.Й. Осетинський, П.П. Пилипчук, В.В. Сердюк, В.В. Онопенко, Д.Г. Аверченко, В.С. Стефанюк, О.В. Бурак, В.М. Коваль, В.Т. Маляренко, В.І. Шишкін, І.Б. Коліушко, М.І. Сірий, О.І. Ющик, С.В. Глуценко, В.І.Анішина, Т.М.Нешатаєва та ін. Водночас вказані питання вимагають подальшого осмислення.

У цьому смислі своєчасним є визначення ролі ВСУ в забезпеченні єдності судової практики, зокрема, з'ясування його ролі в однакості розуміння законодавства судами всіх інстанцій та юрисдикцій і однаковості його застосування. Цей суд бере участь у формуванні єдиної судової практики шляхом надання судам роз'яснень, а значить, сприяє належному відправленню правосуддя всіма судами загальної юрисдикції і єдності правового простору.

Одним з основних завдань судової влади є правозастосування, а одним із його завдань – однакова практична реаліза-

ція поставлених правових цілей [9, с. 105, 136]. Центром правозастосування і є ВСУ, діяльність якого зорієнтована на вироблення обов'язкових для суддів правових позицій, на спрямування судової діяльності в законне русло. Це є досить вагомою юридичною гарантією єдиного, законного, обґрунтованого і справедливого виконання права. У свою чергу, правозастосовна діяльність повинна реалізовуватися на базі верховенства права, дотримання якого має вносити елементи належного регламентування й порядку в суспільні відносини, бути засобом їх цивілізованості [14, с. 35]. Принцип такого верховенства насамперед є орієнтиром і керівною засадою для відновлення порушеного права суб'єктів в ситуаціях, коли безпосередньої норми або законодавчого акта взагалі бракує або наявний нормативний документ суперечить, обмежує чи перешкоджає здійсненню їх прав і свобод. На практиці трапляються випадки, за яких ті чи інші положення Конституції чи законів застосовуються хоча й однозначно, але неправильно, що порушує право особи на справедливий судовий розгляд [Див.: 12, с. 172; 15, с. 12]. А мета функціонування ВСУ і полягає в тому, щоб такі порушення мінімізувати.

Важливим для розуміння ролі та змісту діяльності цього Суду є визнання його Основним Законом «найвищим» – таким, що наділений виключними повноваженнями, оскільки саме найвищий орган може й повинен забезпечувати інтеграцію всіх судових органів до цілісної системи. Ураховуючи міжгалузевий характер організації й діяльності ВСУ [15, с. 134], чинний Закон України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Закон) [19] поклав на цей Суд обов'язок забезпечувати однакове використання законодавства всіма судами загальної юрисдикції й усунути неоднозначність у їх рішеннях, тим паче у світлі реформування судової системи. Це досягається шляхом аналізу судової практики й надання роз'яснень нижчестоящим судам щодо застосування законодавства. Але при цьому законодавець дещо збузив процесуальні повноваження найвищого судового органу, які були одним із механізмів гарантування єдності судової практики, позбавивши його касаційних повноважень. До таких реформ деякі правознавці ставляться критично [Див.: 2; 3; 8; 17; 18]. Вони зазначають, що саме на Верховні суди має бути покладено завдання гармонізації судової практики, тобто досягнення однакості застосування

законодавства для винесення справедливого рішення. Ось чому співвідношення ВСУ і вищих спеціалізованих судів не може бути вирішено на користь останніх, бо верховний (касаційний) суд у жодній цивілізованій правовій системі не вважається зайвою установою, будучи найвищою й останньою судовою інстанцією [3].

На жаль, не всі правознавці схильні поділяти наведену точку зору стосовно ролі ВСУ. Серед них висловлюються думки, що цей Суд хоча і є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, хоча й наділений власною компетенцією, яка не співпадає з компетенцією нижчих ланок, але він не здійснює організаційного керівництва ними, не дає обов'язкових для виконання вказівок по конкретних справах [Див.: 7, с. 20, 21; 11, с. 424]. Проте з тим, що ВСУ в судовій системі не є одним з об'єднуючих, консолідуючих установ, які повинні забезпечувати однакості застосування, не можна погодитися з наступних причин.

По-перше, Конституція України визначає цей Суд як найвищий і не передбачає організаційного керівництва ним нижчестоящими судами. Із цього приводу А.Й.Осетинський вдало зауважує, що належна реалізація функції ВСУ щодо гармоні-

зації в застосуванні законів не передбачає жорсткої централізації, так би мовити, замкнення судової системи на верховному органі, надаючи пріоритет принципу децентралізації судової влади [13, с. 7-14]. Отже, якщо в системі судів загальної юрисдикції діють 3 різні правові сфери на чолі з 3-ма судами касаційної інстанції, закон має надати найвищому судовому органу коло повноважень для ефективного вирішення колізій між ними. Більше того, єдність правозастосування, тобто судової практики й судового тлумачення законів, на думку В.І. Анішиної, повинно досягатися не управлінськими, а інтелектуально-творчими методами виокремлення таких підходів, які засновувалися б на високому професіоналізмі суддів і поглибленій спеціалізації їх в окремих правових сферах [1, с. 139, 140].

По-друге, ВСУ з визначених законом підстав вправі переглядати справи незалежно від їх підсудності суду будь-якої спеціалізації. Згідно із Законом він має ці повноваження у випадку неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї й тієї ж норми матеріального права в подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом. Інакше кажучи, при виявленні різного оперування нормами права судами окремих спеціалізацій пра-

восудність судових рішень повинна гармонізуватися найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції – ВСУ.

Процесуальні повноваження, спрямовані на досягнення однастайності праворозуміння і правозастосування, потрібно дещо конкретизувати. Так, компетенція ВСУ має стосуватися перегляду справи з питань не лише неоднаковості застосування матеріального права, а й різного розуміння процесуальних норм [17]. Пропонується один з пунктів ч. 2 ст. 38 Закону викласти в такій редакції: Верховний Суд України «переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї й тієї ж норми права в подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом» [10]. По суті, найвищому суду України законодавцем презентовано повноваження змінювати або скасовувати рішення вищих спеціалізованих судів [16, с. 31].

Із права переглядати (хоч і в окремих випадках) рішення судів касаційної інстанції логічно впливає норма про наділення ВСУ компетенцією на надання роз'яснень і рекомендацій усім нижчестоящим судам незалежно від їх інстанційності і спеціалізації для дотримання вимоги однастайності в правозастосуванні. Таким чином, у процесі судового

тлумачення правових норм та оперування ними утворюються положення нормативного характеру, за допомогою яких можна досягти одноманітного й відповідаючого верховенству права правозастосування щодо аналогічних юридичних фактів. Правові позиції, втілені в рішеннях ВСУ та в постановках його Пленуму, призначаються для використання у складних і суперечливих випадках при розгляді численних справ. В умовах фрагментарності законодавства й наявності в ньому колізій, непоодинокості випадків його застарілості й невідповідності реаліям життя, а також з огляду на динаміку суспільного життя, постанови Пленуму ВСУ дуже часто служать єдиним орієнтиром не тільки для судів, а й для всіх, хто працює із законом, – органів влади, практикуючих юристів, зрештою, для всіх учасників правовідносин.

Необхідність судів нижчого рівня поділяти позиції й дотримуватися рекомендацій, висловлених найвищим судовим органом у важливих і принципових справах, є цілком логічною й передбачуваною. Правові акти ВСУ, прийняті найбільш кваліфікованими й досвідченими суддями, систематично узагальнюють практику всієї судової системи й мають найвищий авторитет. Знання змісту таких судових актів, повага до них і

переконаність у їх обґрунтованості, а в деяких випадках і побоювання скасування власних, якщо вони надійдуть на розгляд до вищих судових інстанцій, повинні спонукати нижчі суди враховувати думку останніх при прийнятті власних рішень. До того ж суди й судді самі мають бажати єдності, стабільності, правової визначеності судової практики. Така необхідність у цьому визначає повторюваність прийнятого раніше рішення іншими правозастосовцями, що сприяє справедливому, розумному й урівноваженому порядку в правовому просторі [5]. І все ж науковці зазначають, що рекомендаціям і роз'ясненням ВСУ бажано надати статусу загальнообов'язковості, адже верховні суди зазвичай дають прецедентне тлумачення закону й у такий спосіб готують підґрунтя для його одностайного застосування всіма судами [17]. Іншими словами, можна стверджувати, що надання їм роз'яснень з питань оперування правовими нормами є найбільш дійовим засобом недопущення судових помилок.

Неабиякого принципового значення для гарантування організаційної єдності судової системи й судової практики набуває механізм забезпечення одностайності правозастосування, точніше, процедури при-

йняття роз'яснень. Варіанти можуть бути різними. Перший – це можливість розширення складу Пленуму ВСУ. Значної уваги заслуговує пропозиція про включення до його складу крім суддів ВСУ також голів та їх заступників вищих спеціалізованих судів, а також суддів цих судів (чи делегованих представників). Адже спільна діяльність суддів ВСУ і вищих спеціалізованих судів тільки покращить роботу Пленуму і як результат – зросте якість відправлення правосуддя на засадах верховенства права. Інакше кажучи, необхідно консолідувати судову владу із затвердженням єдиного координуючого центру [Див.: 15, с. 336; 20, с. 89] – Пленуму ВСУ.

Дещо модифікованою вбачається пропозиція правознавців про можливість прийняття об'єднаних постанов пленумів вищих спеціалізованих судів [5]. Подібна практика вже має місце в РФ. Пропонується на законодавчому рівні закріпити можливість скликання об'єднаних засідань пленумів ВСУ і вищих спеціалізованих судів, установити їх повноваження з виявлення й винесення на обговорення спірних і складних питань судової практики. Така потреба підтверджується вже прийнятими постановами, коли положення роз'яснень використовуються судами не тільки однієї юрисдикції.

Самостійно вищі спеціалізовані суди не можуть досягти однотайності праворозуміння всіма судами, оскільки вони відправляють правосуддя у справах, що виникають у різних сферах соціального життя, тобто діяльність судів спеціалізованих юрисдикцій стосується лише частини виникаючих правовідносин. Цей, умовно кажучи, вузький відомчий підхід до правозастосування в певному спектрі суспільних відносин і є завданням для таких судів. Але для досягнення однаковості судової практики і єдності правового простору цього замало.

Вищі спеціалізовані суди узагальнюють практику оперування нормами матеріального і процесуального закону для забезпечення однакового їх тлумачення при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції. Інакше кажучи, вони вивчають і аналізують тільки частину судової практики – рішення, винесені судами в певній правовій сфері. Закон із цього приводу встановив таку норму: вищі спеціалізовані суди дають спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства стосовно вирішення справ лише відповідної судової юрисдикції (ст. 36). Це положення можна прокоментувати словами М.І. Сірого, що кожна ланка розглядуваних судів

відбиває інтереси не загально-суспільні, а виключно свого спектра [16, с. 30]. Іншими словами, кожен вищий спеціалізований суд не втручається в діяльність інших судів, він не є достатньо обізнаним у проблемних питаннях останніх і не має повноважень на надання навіть рекомендаційних роз'яснень судам іншої спеціалізації.

Отже, не маючи жодних підстав сумніватись у компетентності вищих спеціалізованих судів щодо розгляду справ відповідної спеціалізації, можемо з упевненістю констатувати, що ВСУ, як авторитетний гарант однакового застосування законів усіма судами загальної юрисдикції, забезпечує однотайне тлумачення закону, виходячи при цьому з визначених Конституцією України й відповідними законами спільних принципів організації та діяльності судової влади.

Виконання ВСУ зазначеного неможливе без постійної, повної й об'єктивної поінформованості про використання судами положень чинного законодавства. Виконання ВСУ цієї функції певним чином ускладнюється, бо Закон не надає найвищому суду ні прав, ні обов'язку ознайомлюватися з практикою застосування законодавства в судах нижчих рівнів, а останніх не зобов'язує надсилати ВСУ ні відповідних матеріалів судової практики, ні судової статис-

тики. Крім того, Закон не надає його Пленуму права визнавати нечинними роз'яснення вищих спеціалізованих судів, а це, у свою чергу, може зумовити існування різних правових позицій різних пленумів з одного й того самого питання, що, як правило, призводить до неоднозначності та плутанини в судовій практиці. Цим пояснюється потреба в законодавчому закріпленні права ВСУ на одержання від нижчестоящих судів (зокрема, від вищих спеціалізованих судів) судової практики для її вивчення й аналізу, а також у наданні права визнавати нечинними роз'яснення останніх.

Пленум ВСУ надає судам роз'яснення на підставі узагальнення лише власної судової практики. При цьому власної практики в нього фактично не буде — він уповноважується розглядати справи лише у зв'язку з винятковими обставинами, тобто в разі неоднакового використання судами (судом) касаційної інстанції однієї й тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах; при встановленні міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення останньою міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що діяльність ВСУ щодо забезпечення єдності су-

дової практики має своєю ціллю утвердження верховенства права. Ця робота має певні взаємопов'язані і взаємодоповнюючі елементи – етапи: перше – це аналіз судової статистики, вивчення й узагальнення власної судової практики й практики використання нижчестоящими судами законодавства в цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення; друге – виявлення проблемних питань застосування судами законодавства; третє – перегляд справ з підстав неоднакового оперування судами (судом) касаційної інстанції однією й тією ж нормою матеріального права в подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом; четверте – визначення положень, які потребують роз'яснень; п'яте – надання найвищим судом необхідних роз'яснень нижчестоящим судам для забезпечення єдності оперування правовими нормами і усунення неоднозначності в їх застосуванні.

Проаналізувавши вищезазначене, можемо стверджувати, що роль ВСУ в досягненні одностайності судової практики й ефективного функціонування судової системи важко переоцінити. Це найвищий судовий орган, який має власну широку компетенцію, за допомогою якої повинно забезпечуватися стабільність усієї судової системи України. Якість судочинства й авторитет останньої визначаються правильним, однаковим використанням всіма суддями й судами законодавства, без чого не може бути права й законності, функціонування всієї судової системи і взагалі правової держави. Однастайне оперування нормами законів, верховенство права мають стати не епізодами, а базовими принципами діяльності судової системи як надійного й останнього охоронця свободи й демократії. Проте юрисдикцію ВСУ треба розширити, аби він віддзеркалював свій конституційний статус найвищого судового органу в системі судів України.

Список літератури: 1. *Анишина В.И.* Конституционные принципы судебной власти Российской Федерации: формирование, содержание и перспективы развития. – М.: Изд-во РАП, 2006. – 272 с. 2. Венеціанська комісія неоднозначно сприймає судову реформу Ківалова – Портнова [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://sprotiv.org/2010/07/04/venecijskaja-komisiya-neodnoznachno-spriймає-sudovu-reformu-kivalova-portnova/>. 3. Венеціанська комісія стурбована змінами законодавства про судоустрій [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyivpost.com/ua/news/politics/detail/86560>. 4. *Волкова Е.И.* Судебное правоприменение как познавательльно-оценочная деятельность: вопросы теории: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Белгород, 2009. – 154 с. 5. Единство судебной системы – важнейший принцип судоустройства в Российской Федерации / Первый столичный юридический центр [Електрон.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ресурс] – Режим доступа: http://www.portal-law.ru/sudebnaja_entsikl_opedija/dsfdsf_sdifdsf/

6. *Кагадій М.І.* Юридична практика в правовій системі України: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 234 с. 7. Коваль В.М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток: Дис. ... канд. юрид. наук. – О., 2004. – 212 с. 8. *Мариненко О.* Венеціанська комісія: реформа не відповідає європейським стандартам // Дзеркало тижня. – 2010. – № 14 (794). 9. *Невзоров І.Л.* Принцип законності в правозастосувальній діяльності: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2002. – 196 с. 10. Новий Закон про судоустрій та статус суддів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://svetzakona.com/publikatsiyi/34-novyj-zakon-pro-sudoustrij-ta-stat-us-suddiv.html>. 11. *Нор В.Т.* Судова реформа в Україні: надбання, прорахунки // Правова система України: теорія і практика: Тези доп. і наук. повідом. наук.-практ. конф. 7-8 жовтня 1993 р. – К., 1993. – С. 423-425. 12. Організація судових та правоохоронних органів: Підруч. для студ. юрид. спеціальностей вищ. навч. закладів / За ред. *І.Є.Марочкина, Н.В.Сібільової.* – Х.: Одиссей, 2007. – 528 с. 13. *Осетинський А.Й.* Сучасні аспекти інституційного забезпечення касаційного перегляду судових рішень та єдності правозастосування у національних судових системах країн ЄС // Право України. – 2007. – № 5. – С. 7-14. 14. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: Монографія / За заг. ред. *Ю.С.Шемшученка.* – К.: Юрид. думка, 2008. – 344 с. 15. *Сердюк В.В.* Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади: Дис. ... д-ра юрид. наук. – К., 2009. – 563 с. 16. *Сірій М.І.* Касація – основна функція Верховного Суду України // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 4 (116). – С. 29-34. 17. Спільний висновок щодо Закону України «Про судоустрій та статус суддів» Венеціанської комісії та Дирекції з співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань РЕ: Ухвал. Венеціан. комісією на 84 плен. засід. 15-16.10.2010 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/c_lients/vs.nsf/0/285DC84A1EFF78FAC22577C20051A?opendocument. 18. *Смаєнийчук М.* Венеціанська комісія висловила критичні зауваження щодо судової реформи [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://news.dt.ua/news/45750> president.gov.ua. 19. Урядовий кур'єр. – 12.08.2010. – № 148. 20. *Ющик О.* Про юридичну техніку конституційного визначення судоустрою України // Право України. – 2001. – № 3. – С. 88-91.

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДА УКРАЇНИ В ОБЕСПЕЧЕННІ ЄДИНСТВА ПРАВОПОНИМАННЯ

Юревич І.В.

Исследуется роль Верховного Суда Украины и его влияние на формирование единства правопонимания и правоприменения судами всех уровней и всех инстанций. Рассмотрены отдельные аспекты его взаимодействия с высшими специализированными судами по вопросам обеспечения единства судебной практики.

Ключевые слова: Верховный Суд Украины, судебная система, единство правопонимания, судебная практика.

THE ROLE OF SUPREME COURT IN SECURING UNITY OF LAW UNDERSTANDING

Yurevich I.V.

The role of Supreme Court and his influence on formation of unity of law understanding and law application by all courts is researched in the article. Some aspects of the relationship between Supreme Court and the highest specialty courts in questions of securing unity of law practice are considered.

Key words: Supreme Court, judicial system, law understanding, law practice.

Надійшла до редакції 21.12.2010 р.